

УДК 811.161.2'373.21

УКРАЇНСЬКІ ОЙКОНИМИ НА -ИЦЯ – ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ АНТРОПОНІМІЇ

Наталія Михайличенко

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра української мови,
вул. Університетська, 1/234, 79062, Львів, Україна,
тел.: (0322) 239 47 17*

Стаття присвячена аналізу українських ойконімів на *-иця*, в основах яких засвідчено власні особові назви. Акцентовано увагу на те, що ойконімікон є важливим джерелом вивчення антропонімів, особливо таких, що не засвідчені іншими пам'ятками культури.

Ключові слова: ойконім, антропонім, формант *-иця*.

Ойконімія України є одним із важливих джерел вивчення та виявлення антропонімів. До архаїчної ойконімії належать перш за все посесивні назви, що мають безпосередній зв'язок із власними іменуваннями людей. Тому важливим є вичленувати антропоніми з цього пласту онімів. Саме з ойконімів можемо виокремити ті власні назви, що не засвідчені ніякими іншими пам'ятками культури [5, с. 174]. “Твірні основи географічних назв мають тісні зв'язки з давніми слов'янськими композитними іменами, що збереглися в ойконімії у різних формах, а також широко представлені відапелятивні назви” [6, с. 253].

Ойконіми, сформовані на давніх слов'янських землях, є не лише важливим джерелом історії розвитку мови. Вони відкривають шляхи до людини через її ім'я, розкривають способи її ідентифікації в різні часові періоди [3, с. 71].

Багатий антропонімікон засвідчений у низці назв населених пунктів на *-иця*. В антропонімії суфікс *-иця* нерідко має експресивне значення у прізвищах, утворених від особових імен: *Іваниця, Петриця*. Позитивне чи негативне емоційне значення залежить від кореня основи: *Добриця, Тутиця* [7, с. 134]. І. Сухомлин зазначив, що здрібно-пестливий суфікс *-иця* має свої відповідники в усіх слов'янських мовах: пол. *Moszkowice*, болг. *Браница* тощо [8, с. 122]. Найтонші ознаки метафоричності, іронії, здрібнілості зникають тоді, коли прізвисько стає загальноновизнаним. Я. Пура переконує, що в антропонімах *-иця* є виразником зменшення, пестливості, негативного емоційного забарвлення: *Іваниця, Тутиця, Романиця*.

Сербохорватські антропоніми зі суфіксом *-иця* наявні в пам'ятках XII–XV століть. Цей суфікс приєднується безпосередньо до кореневих основ, розширення його іншими морфемами не спостерігається, що пояснюється значною стійкістю. Гіпокористики на зразок *Мариця, Станиця* виникли від гіпокористик *Мара, Стана*, що в свою чергу походять від імен *Марія, Станія*, тобто антропоніми характеризуються вторинною гіпокористичністю [2, с. 52].

В. Любась, який дослідив південнослов'янські ойконіми на *-иця*, зауважив, що в топонімах такого типу первісно проявилася субстантивна функція цього суфікса. Дослідник подає такі паралельні назви, виявлені в історичних джерелах: *Češenjiski*

potok//Češenjica, Mačkin Kot//Mačkovica, Adamska Vas//Adamica [9, с. 117]. Тобто найменування на -иця цього типу виникали шляхом субстантивациї та “ущільнення” назви.

За переконанням Д. Бучка, який розглянув українські ойконіми на -иця на сучасному зрізі, назви на -иця, в основах яких засвідчено антропоніми, на відміну від сингулярних відантропонімих назв на *-jь, -iv, -ин, -ivka, виражали не лише приналежність, а й релятивність. Тобто поселення на зразок *Василиця, Дуньковиця* названі так тому, що вказані в їхніх основах особи могли бути не лише власниками, а й першопоселенцями цих поселень [1, с. 22].

Уважаємо, що відантропонімі ойконіми на -иця належать до категорії вторинних назв. Такі найменування виникали за посередністю посесивних топонімів. Це могли бути назви первісних кутків, лугів, лісів тощо або посесивна форма назви цього ж населеного пункту. Припускаємо, що ойконім *Дешковиця* утворився від первісної назви *Дешків (ове)* (куток, хутір, село). Наведемо такий приклад. В основі ойконіма *Івашиковиця* (1946, Іршавська округа Зк., Укр. АТП, 684) онім **Івашків (-ове)* хутір, село, пор. суч. *Івашків* (Чечельницький р-н Вн., Укр. АТП, 41). Таким чином, суфікс -иця у цьому випадку виконав субстантивну функцію.

Зважаючи на походження антропонімів, засвідчених в основах відособових ойконімів на -иця, виділяємо:

1. Ойконіми, мотивовані слов'янськими особовими іменами. До цієї групи належать:

а) ойконіми, утворені від слов'янських відапелятивних особових імен. Ойконімія України на -иця є величезним джерелом відапелятивних антропонімів. Багато із них відображено в українських лексикографічних працях. Проте деякі антропоніми, засвідчені в основах ойконімів на -иця, відновлюємо за допомогою пам'яток.

Бардиця – (*Bardycza*, 1607, Київське в-во, *Źdz XXI*, 98). Від ПН *Барда, Бардица* (Туп., 40), пор. ПН *Барда* (Ред. I, 33); *Бард* (Чуч., 49).

Бешотиця – (*Bezoticza*, 1621, Брацлавське в-во, *Źdz XXI*, 612). Від ПН *Бешота* (Ред. I, 59); (Чуч., 61).

Богаревиця – (1946, Іршавська округа Зк., Укр. АТП, 684). Від ННП *Богарів < ПН *Богар* (Чуч., 75).

Боленковиця – (*Boleńkowica*, 1890, ст-тво Турка, Жукотин, SORG, 623). Від ННП *Боленків < ПН *Боленко*, пор. ПН *Болинко, Болин* (Чуч., 80).

Ботошениця (Ботошинці) – (зникле поселення, XV–XVIII ст., Карп. Гір., 16). Множинна форма ойконіма вказує на те, що це відантропонімічне утворення від ОН **Ботош(а)*.

Букагиця – (1946, Висоцький р-н Рв., Укр. АТП, 440). За нашим переконанням, від ОН *Букатъ* (Туп., 68); ПН *Буката* (Ред. I, 109); (Чуч., 95).

Варшиця – (тепер околиця Калинівки, 1969, Калинівський р-н Вн., ІМС Вн., 271). На наш погляд, від ОН *Варх*, пор. ОН *Варшукъ* (Туп., 81); ПН *Варшик* < ОН *Варх* (< *Варфоломій*) (Чуч., 109).

Гандеровиця – (1946, Мукачівська округа Зк., Укр. АТП, 685). Від ННП *Гандерів < ОН *Гандера*, ПН *Гандера, Гандеровець* (Чуч., 136).

Горнатиця – (1946, Висоцький р-н Рв., Укр. АТП, 440). Від ПН *Горнат, пор. ОН *Горникъ, Горностай* (Туп., 115).

Дешковиця – (1946, Іршавська округа Зк., Укр. АТП, 684). Від ННП *Дешків < ОН *Дешко*, пор. ПН *Дешко* (Ред. I, 298); ОН *Дешевъ* (Туп., 128).

Доманиця – (1946, Ратнівський р-н Вл., Укр. АТП, 70). Від ОН *Доман, Doman* (Skul., 159); (*Доманъ(ь)*, Демчук, 90); ПН *Доманич* (Чуч., 204).

Дунковиця – (1946, Іршавська округа Зк., Укр. АТП, 684). Погоджуємось із думкою М. Худаша, що ойконім утворений від ННП *Дунків, що, в свою чергу, мотивується антропонімом *Дунко* (Худ. 2004, 113); пор. ПН *Дуньо* (Ред. I, 344); ПН *Дунко* (Чуч., 216).

Івониця – (Хмільницький р-н Вн., ІМС Вн., 668). Від ОН *Івон(а)*.

Кобаловиця – (1946, Іршавська округа Зк., Укр. АТП, 684). Від ННП *Кобалів < ОН *Кобаль*, пор. ОН *Кобель* (Туп., 183); ПН *Кобаль* (Чуч., 270).

Крупниця – (1946, Бериславський р-н Хрс., Укр. АТП, 621). Це відантропонімна назва від ОН *Крупа* (Туп., 211); (*Крира*, Skul., 188).

Кузубатиця – (1946, Поморянський р-н Лв., Укр. АТП, 343). За нашим переконанням, від ПН *Кузубат < ОН *Козуб*, ПН *Кузуб* (Ред. I, 553); *Козуб* (Чуч., 276).

Куштановиця – (1946, Мукачівська округа Зк., Укр. АТП, 686). Від ННП *Куштанів (-ова, -ове) < ОН *Куштан*, пор. ПН *Куштан* (Ред. I, 572); (Чуч., 321).

Літвиця – (1946, Дубровицький р-н Рв., Укр. АТП, 446). Від ПН *Літва.

Малкавиця – (*Malkawicza*, 1548, ст-тво Стрий, Городок, AGZ X, 52). Від ПН *Малкава < ОН *Малко*, ОН *Малъко* (Skul., 192); *Малко* (Демчук, 77), *Малко* (Туп., 241); ПН *Малка(о)*, *Малков* (Ред. I, 645); (*Мал(ь)ко*, Чуч., 359).

Маморниця – (1946, Чернівецький р-н Чрв., Укр. АТП, 646). Уживалося як *Маморинці*. На думку Ю. Карпенка і М. Худаша, виводити від гідроніма *Маморниця* (суч. Кордун) неправильно. Погоджуємось із переконанням дослідників, що ойконім утворений від ОН *Мамура* < *tatur* “міцний” (Карп. Центр, 44–45); (Худ. 2004, 225).

Медениця – (1946, Меденицький р-н Др., Укр. АТП, 141). Підтримуємо думку М. Худаша про відантропонімне походження назви поселення від ОН *Медина* (Худ. 2004, 228).

Модриця – (*Modrzyszca*, 1504, Свадне, MRPS III, 88). Від ПН *Модъор* (Чуч., 394).

Некиселиця – (*въ Некиселици*, 1779–1781, Глухівський п-т, ОНСН, 468). Уважаємо, що ойконім мотивований антропонімом *Некиселиця, пор. ПН *Киселиця* (Чуч., 262).

Немиця – (*Niemica*, 1890, ст-тво Рава-Руська, SORG, 428). Від ОН *Нема*, *Нетуј* (Skul., 200); ОН *Нема* (Демчук, 114) < *Niemir* (Males, 100);

Носовиця – (1946, Вербський р-н Рв., Укр. АТП, 438). Від ННП *Носів < ПН *Ніс*. Від ОН *Ніс*, *Носа*, пор. ОН *Nos*, *Nosoviči* (Skul., 203); ПН *Носов*, *Носовець* (Ред. II, 747); ПН *Носа* (Чуч., 411).

Погиблиця – (1946, Перемишлянський р-н Лв., Укр. АТП, 341). За В. Котович, від гідроніма *Погиблиця* [4, с. 113]. Оскільки не виявлено зазначеного гідроніма у цій місцевості, вважаємо, що це відантропонімне утворення від ОН *Погибло* (Туп., 308).

Потуриця – (*Поториця*, 1946, Сокальський р-н Лв., Укр. АТП, 347). В. Любась виводить назву від ОН **Потур(а)* [9: 83].

Радковиця (раніше – Раківці) – (Городоцький р-н Хм., ІМС Хм., 213). Від ННП **Радків(-ова, -ове)* < ПН *Радко(а)* (Демчук, 24, 79); (*Radko*, Skul., 210); (Туп., 332).

Сердиця – (1946, Щирецький р-н Лв., Укр. АТП, 349). Від ОН *Сердиця.

Черковатиця – (*Черуковатиця*, 1947, Стоянівський хутір, ІМС Лв., 631). Від ПН *Черковата. На думку М. Худаша, від *szery koło Watysza*; *Ватич* < ОН *Ватъ* < *Вадъ* < *Вадимиръ* або ОН *Черковата* (Худ. 2004, 378–379).

Шеметиця – (1946, Лугинський р-н Жт., Укр. АТП, 176). Від ОН *Шеметь* (Туп., 440); ПН *Шемет(а)* (Ред. II, 1196); *Шемет* (Чуч., 622).

Яструбиця:

- (*Jastrzębica*, 1890, ст-тво Сокаль, SORG, 543).

- (1946, Дубнівський р-н Рв., Укр. АТП, 445). Від ОН *Ястребъ* (Туп., 459); ПН *Яструб* (Ред. II, 1258).

До ойконімів, в основах яких фігурують антропоніми, зараховуємо також такі найменування: *Бруховиця*, *Вохниця* (Кв.), *Гировиця* (Гр.), *Драниця* (Чрв.), *Зембиця* (суч. *Міжгірне*) (Рв.), *Качиця* (Галичина), *Коржениця* (Лв.), *Крукениця* (Лв.), *Крупениця*, *Кукавиця* (суч. *Кукавка*) (Вн.), *Куравиця* (Вл.), *Курчиця* (Жт.), *Лецовиця* (Зк.), *Ошустовиця* (Лв.), *Паповиця* (Гр.), *Ромочевиця* (Зк.), *Совиця* (Чрв.) і інші.

б) назви поселень на -иця, утворені від імен-комполит:

Браниця – (1857, Козелецький р-н Чернігівської губернії, Сел. РУ 1850–1861, 371). Від ОН *Бран* < ОН *Бранимир*. Пор. ОН *Бранець* (Демчук, 67; Туп., 120).

Домниця:

- (1946, Котовський р-н Од., Укр. АТП, 380).
- (Менський р-н Чрг., ІМС Чрг., 420). Від ОН *Домна*, пор. ПН *Домнич* (Чуч., 205); *Домославъ* (Туп., 132).

Полеславиця – (1946, Олександрійський р-н Рв., Укр. АТП, 455). Від ОН *Полеслав.

Любиця – (*Lubicza*, XVI ст., Белзьке ст-тво, Ж. III, 178). Від ОН *Lubogost*, *Lubomir* (Males, 93).

Сениця – (*Siennicza*, 1506, Холм, Львів, MRPS III, 183). Від ОН *Senefont*, *Senifont* (Skul., 217).

Хотовиця – (1946, Почаївський р-н Тр., Укр. АТП, 578). Від ОН *Chot* (Skulina, 154), *Chotibor*, *-bud*, *-slav* (Males, 75); *Хота* (Демчук, 84), *Хоть* (Туп., 417).

2. Назви поселень на -иця, мотивовані неслов'янськими особовими іменами.

Неслов'янські особові назви, що фігурують в основах назв на -иця, походять з грецької та латинської мов.

Василиця – (1946, Черкаський р-н Кв., Укр. АТП, 294). В основі ойконіма антропонім *Василь*, гр. ім. *Vasileios* (Трійняк, 60).

Ганьковиця – (1648, Свалявський р-н Зк., ІМС Зк., 564). Від розм. імені *Ганька*.

Дорошиця – (1858, Овруцький п-т Волинської губ., Сел. РУ 1850–1861, 376). В основі ойконіма ім'я *Дорош*, *Дорофій* (Трійняк, 112).

Іваниця – (1946, Недригайлівський р-н См., Укр. АТП, 534). В основі онім *Іван*.

Климовиця – (1946, Іршавська округа Зк., Укр. АТП, 684). Від ННП **Климів(-ова, -ове)*. В основі ойконіма ім'я *Клим*, гр. *Κλέμεντος* (Трійняк, 177).

Олесниця – (1431, Львівська земля, КПД (ЦДІА), 68). Від ОН *Олесъ* – розм. до *Олександр* < гр. *Alexandros* (Трійняк, 261).

Павлиця – (*Pawlica*, 1602, Вінниччина, Крикун I, 640). З XVII століття не існує. Від ОН *Павло* < ст.-сл. *Павель* < гр. *Paulos* (Трійняк, 278).

Уланиця:

- (суч. Оляниця) (1946, Тростянецький р-н Вн., Укр. АТП, 36).
- (*Olianiica*, 1578, Руське в-во, Буський п-т, Щуровичі, *Źdz XVIII/1*, 235).
- (1946, Ратнівський р-н Вл., Укр. АТП, 70). Від жіночого особового імені *Уляна* (*Оляна*) – жін. до *Улян* (Трійняк, 368), пор. ОН *Уланъ* (Туп., 407).

Отже, проаналізований матеріал засвідчив, що більшість ойконімів на -иця, в основах яких виявлено антропоніми, мотивовані слов'янськими відапелятивними іменами (*Бешотиця*, *Дунковиця*, *Шеметиця*). Суперечливим є питання про походження таких найменувань як *Соколиця*, *Совиця*, *Яструбиця*. Їх можна кваліфікувати як: 1) відантропонімі назви слов'янського походження (*Соколиця* < ПН *Соکیل*; 2) ойконіми відапелятивного походження, що могли виникнути семантичним способом від назв самок відповідних тварин (*Яструбиця* < *яструбиця* “самка яструба”). В основах 7 ойконімів фігурують імена-комполити і відкомполитні оніми (*Браниця*, *Хотовиця*) та в основах 10 – особові імена неслов'янського походження (*Іваниця*, *Уляниця*).

З'ясовано, що відантропонімні ойконіми на *-иця* належать до назв вторинного рівня деривації. Вони утворювалися не безпосередньо від певної власної особової назви, а за посередністю прикметникової форми топоніма, причому або сусіднього, або ж від прикметникового варіанта назви цього ж поселення. Тобто українські ойконіми на *-иця*, в основах яких виявлено антропоніми, виникали шляхом універбації – “ущільнення” назви. Так, поселення *Сердиця* (Львівська область) первісно мало паралельну назву *Воля Сердицька*. Шляхом стягнення складеної назви у просту і утворилося нове найменування. Очевидно, таким шляхом виникали і інші назви цього типу.

За допомогою виявленого ойконімікону на *-иця* вдалося вичленувати антропоніми, не засвідчені іншими пам'ятками культури, зокрема, це такі найменування як **Ботоша*, **Горнат*, **Кузубат*, **Літва*, **Мамура*.

1. Бучко Д.Г. До питання про виникнення, розвиток і поширення українських ойконімів на *-иця* // Дослідження з ономастики. Збірник наукових праць. К.: Пульсари 2008. С. 17–35.

2. Железняк И.М. Очерк сербохорватського антропонимического словообразования. Суффиксальная система сербохорватской антропонимии XII–XV вв. К.: Наукова думка, 1969.

3. Карпенко О. Ойконіми Житомирщини – джерело вивчення антропонімії // Студії з ономастики та етимології-2009. К., 2008. С. 71–79.

4. Котович В. Ойконімія Опілля. Івано-Франківськ, 2007.

5. Купчинська З.О. Ожидів, Оглядів... і подібні // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Вип. 34. Ч. II. С. 174–179.

6. Купчинська З.О. Компонент *за-* в архаїчній ойконімії України // *Studia slovakistica*. 10. Ономастика. Топоніміка. Ужгород: Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. С. 252–262.

7. Пура Я.О. Походження назв населених пунктів Ровенщини. Львів: Світ, 1990.

8. Сухомлин І.Д. Походження та творення українських чоловічих прізвищ на *-а*, *-я* // Ономастика. Серія “Питання мовознавства”. К., 1966. С. 117–126.

9. *Lubaś Władysław*. Dzierżawcze nazwy geograficzne z sufiksem *-ica* w językach południosłowiańskich // *Onomastica*. Pismo poświęcone nazewnictwu geograficznemu I osobowemu. Rocznik XV. z. 1–2. Wrocław–Warszawa–Kraków, 1970. S. 71–125.

Джерела та їх скорочення:

Демчук – Демчук М.О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV–XVII ст. К., 1988.

Ж. – Жерела до історії України-Руси. Львів, 1895–1900. Т. 1–3; Львів, 1903. Т. 7.

ЗРКЛУ – Зародження робітничого класу на Україні. Середина XVIII ст.–1861 р. К., 1982.

ІМС – Історія міст і сіл Української РСР. Полтавська область – Кримська область. К., 1967–1974.

Карп. Гір. – Карпенко Ю.О. Топоніміка гірських районів Чернівецької області / Ред. кол.: В.І. Кузнецов, В.А. Прокопенко, І.І. Слинко. Чернівці, 1964.

Карп. Центр – Карпенко Ю.О. Конспект лекцій. Топонімія центральних районів Чернівецької області / Ред. кол.: В.І. Кузнецов, В.А. Прокопенко, І.І. Слинко. Чернівці: Чернівецький державний університет, 1965.

КПД (ЦДІА) – Каталог пергаментних документів Центрального державного історичного архіву УРСР у Львові 1233–1799. К., 1972.

- Крикун І – Крикун Микола. Кількість і структура поселень Брацлавського воєводства в першій половині XVII століття // Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Т. ССLII. Праці Комісії Спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. Львів, 2006. С. 556–647.
- ОНСН – Опис Новгород-Сіверського намісництва (1779–1781). К., 1931.
- Ред. – Редько Ю. Словник сучасних українських прізвищ: У 2-х т. Т. 1. Львів, 2007; Т. 2. Львів, 2007.
- Сел. РУ 1850–1861 – Селянський рух на Україні 1850–1861 років. К., 1988.
- Трійняк – Трійняк І.І. Словник українських імен. К., 2005.
- Туп. – Тушиков Н.М. Словарь древнерусских личных собственных имен. Спб., 1903.
- Укр. АТП – Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 року. К., 1947.
- Худ. 2004 – Худаш М. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення від відапелятивних антропонімів). Львів, 2004.
- Чуч. – Чучка П. Прізвища закарпатських українців. Історико-етимологічний словник. Львів, 2005.
- AGZ – Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie. Lwów, 1865–1935. Т. 1–20.
- Malec – Malec M. Budowa morfologiczna staropolskich złożonych imion osobowych // Pracy onomastyczne. Warszawa, 1971. № 17.
- MRPS – Marticularum Regni Poloniae summaria... Warszawa, 1905–1908. Pars. 1–3.
- Skul. – Skulina T. Staroruskie imiennictwo osobowe. Wrocław, 1974. Cz. 2.
- SORG – Special Orts Repertorium vom Galizien. Neubearbeitung auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung von 31 Dezember 1890. Wien, 1893.
- Źdz – Źródła dziejowe. Warszawa, 1877–1894. Т. 5–22.

UKRAINIAN PLACE NAMES ON -ICA – SOURCE FOR STUDY OF ANTHROPONYMS

Natalya Mykhajlychenko

*Ivan Franko National University of Lviv,
The Ukrainian-language department,
1/234, Universytets'ka Str., 79062, Lviv, Ukraine,
Phone: (0322) 239 47 17*

The article is devoted to analysis of Ukrainian place names on *-ica*, in the basis of what there are people's names. There are accepted attention that place names are significant source for discovered of people's names.

Key words: place name, people's name, suffix *-ica*.

**УКРАИНСКИЕ ОЙКОНИМЫ НА -ИЦА – ИСТОЧНИК ИЗУЧЕНИЯ
АНТРОПОНИМОВ**

Наталья Михайличенко

*Львовский национальный университет имени Ивана Франка,
кафедра украинского языка,
ул. Университетская, 1/234, 79062, Львов, Украина,
тел.: (0322) 239 47 17*

Статья посвящена анализу украинских названий поселений на -ица, в основах которых зарегистрировано имена собственные людей. Акцентируется внимание на том, что ойконимы важный источник для изучения антропонимии.

Ключевые слова: ойконим, антропоним, формант -ица.

Стаття надійшла до редколегії 11.11. 2009

Прийнята до друку 20. 01. 2010